

»Propovjednici. Oni koji propovijedaju, a ne čine ono što propovijedaju, slični su lijepim, ali neiskrenim vojnicima, ili žabama koje krekeću u baruštini.«¹

Sustavno-teološko promišljanje o propovijedi

IVICA RAGUŽ*

UDK: 251:230
230:251
Izvorni znanstveni rad
Primljeno:
4. studenoga 2010.

Sažetak: Članak donosi sustavno-teološko promišljanje o propovijedi. Polazište za pristup navedenoj temi jest četvrta knjiga Augustinova djela »De doctrina christiana«, u kojoj afrički teolog predstavlja svoju teologiju propovjedništva. Istaknut ćemo najvažnije misli toga djela koje i danas mogu poslužiti za bolje razumijevanje i ostvarenje propovijedi. Služeći se i nadahnjujući se Augustinom, pokušat ćemo u tri poglavlja dotaknuti također i ostale teme i probleme propovjedništva koje se izričito ne nalaze u njega, a koje možemo pronaći kako u kasnijoj i tako u današnjoj homileatici, napose u homileatici Karla Bartha. Iz toga slijedi da nam nakana nije iscrpna analiza Augustinove teologije propovijedi kao ni prikaz različitih teorija propovjedništva u povijesti Crkvi. Ovaj se članak shvaća kao jedan pokušaj teologije propovjedništva na temelju recepcije i daljnjega razvoja misli Augustina u kontekstu prakse propovijedanja u današnjoj Crkvi.

Cljučne riječi: propovjedništvo, homiletika, propovjednik, Augustin, Barth.

Uvod

Mogli bismo ovo sustavno-teološko promišljanje o svećeniku propovjedniku započeti uobičajenom govorom o tomu da se propovjedništvo nalazi u krizi. Djelomice to i stoji. Vjerojatno smo se mogli naslušati najrazličitijih propovijedi, od onih loše pripremljenih, površnih, moralizirajućih sve do onih afektiranih, dosadnih, šabloniziranih i punih floskula. Negdje smo se možda hvatali za glavu slušajući nepoznavanje osnova jezika i gramatike mnogih propovjednika te gledajući njihove nezgrapne i neprimje-

* Doc. dr. sc. Ivica Raguz, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, P. Preradovića 17, p.p. 54, 31400 Đakovo, Hrvatska, ivica.raguz@os.t-com.hr

¹ J. LECLERCQ, *Predicare nel Medioevo*, Jaca Book, Milano, 2001., str. 3. (bilj. 5.)

rene geste tijela, napose prijeteće prste raznih. Ponekad je pak sadržaj propovijedi bio savršen, ali piskutavi ili krještavi glas toliko nam je mučio uho da nismo mogli primiti poruku. Da, sve je to točno, i o tomu će biti govora u ovom našem razmatranju. Ipak, svećenička propovijed nije tek sada u krizi. Dovoljno je otvoriti Novi zavjet i pročitati sljedeće rečenice iz Djela apostolskih: »U prvi dan tjedna, kad se sabrasmo lomiti kruh, Pavao im govoraše i kako je sutradan kanio otputovati, probesjedi sve do ponoći. U gornjoj sobi gdje smo se sabrali bijaše dosta svjetiljaka. Na prozoru je sjedio neki mladić imenom Eutih. Kako je Pavao dulje govorio, utone on u dubok san. Svladan snom, pade s trećeg kata dolje. Digoše ga mrtva.« (Dj 20, 7-9) Sv. Pavao ostao nam je poznat kao gorljivi propovjednik. Ali ova zgoda pokazuje nam da ni Pavao nije bio pošteđen toga da mu netko kod propovijedanja zaspe, čak štoviše, da izgubi život. Luka navodi da je Pavao »dulje govorio«. Kao da time želi sugerirati da se i Pavlu znalo omaknuti da prijeđe mjeru pravoga propovijedanja. Ako se to dogodilo već jednomu Pavlu, ne treba čuditi da će se takve i slične zgode ponavljati u povijesti Crkve. U tom smislu propovjedništvo je od samih početaka Crkve u krizi. Uvijek je postojala svijest da praksa propovijedanja zaostaje za istinskom propovijedi koja će na pravi i potpun način prenijeti Božju riječ. Stoga vrlo brzo nastaju promišljanja o kršćanskom propovjedništvu koja su trebala pripomoći biskupima i svećenicima da što bolje provedu u djelo svoje poslanje propovijedanja. Tako su nastala mnogobrojna djela, priručnici, studije o propovjedništvu, tzv. »artes praedicandi«.

No, među svim tim djelima jedno zauzima posebno mjesto. Radi se o četvrtoj knjizi »De doctrina christiana« sv. Augustina. Ono je presudno utjecalo na ostale homiletske studije na Zapadu, a ni danas nije izgubilo nimalo na važnosti i aktualnosti. Dapače, Augustinova promišljanja mogu doprinijeti da današnje propovijedi budu što sadržajnije, ljepše i poticajnije. Stoga ćemo ukratko prikazati neke osnovne misli te četvrte knjige. Služeći se i nadahnjujući se Augustinom, pokušat ćemo u trima poglavljima dotaknuti također i ostale teme i probleme propovjedništva koje se izričito ne nalaze u njega, a koje možemo pronaći kako u kasnijoj i tako u današnjoj homileticsi, posebice u homileticsi Karla Bartha. Iz svega navedenog razumije se samo po sebi da nam ovdje nije nakana iscrpna analiza Augustinove teologije propovijedi², kao ni prikaz različitih teorija propovjedništva u povijesti Crkvi. Ovaj se članak shvaća kao sustavno-teološko promišljanje o propovijedi na temelju recepcije i daljnje razvoja misli Augustina u kontekstu prakse propovijedanja u današnjoj Crkvi.

² Više o tomu F. SCHNITZLER, *Zur Theologie der Verkündigung in den Predigten des hl. Augustinus*, Herder, Freiburg, Basel, Wien, 1968.; G. MADEC (prir.), *Augustin prédicateur (395-411). Actes du Colloque International de Chantilly, 5-7- septembre 1996*, Collection des Études Augustiniennes. Série Antiquité 159, Paris, 1998.; F. VAN DER MEER, *Augustinus Seelsorger. Leben und Wirken eines Kirchenvaters*, Bachem, Köln, 1951.

1. Sadržaj propovijedi

Premda hiponski biskup neprestance ističe važnost retorike unatoč njezinoj ambivalentnosti³, kako ćemo kasnije pokazati, nikada ne ispušta iz vida posebnost kršćanske propovijedi. Posebnost se napose odnosi na sadržaj propovijedanja, a to je Sveto pismo.⁴ Kršćanski propovjednik treba imati stalno na umu da su njegove riječi samo grane koje izrastaju iz korijena Svetoga pisma.⁵ Augustinovim rječnikom to znači da propovjednik treba biti više »mudar«, nego »rječit«. Mudrost se zadobiva ponajprije ljubavlju prema Svetom pismu, jer je ono Božja riječ s kojom se nijedna druga riječ ili knjiga ne mogu usporediti: »To nisu moje riječi. No, one su ipak i moje riječi: ako ih ljubim, moje su. Ljubite ih također i vi, i bit će vaše.«⁶ Tumačeći evanđeoski tekst o protivniku s kojim se vjernik treba na putu nagoditi (Mt 5, 25), Augustin naziva Sveto pismo »protivnikom« (»adversarius«) propovjednika. To znači da propovjednik ne smije pristupati Svetomu pismu kao da mu je sve jasno, kao da nema što otkriti. Propovijed ne može biti dobra dokle god propovjednik ne doživljava Bibliju kao izazov, kao poticaj da uskladi svoj život i svoj govor s Božjom riječi.⁷ Karl Barth u tom kontekstu naziva propovjednika djetetom, a ne odvjetnikom Svetoga pisma: »Pravi egzeget može imati spram teksta jedino stav zadivljenoga djeteta u nekom predivnom vrtu, a ne stav Božjega odvjetnika koji je shvatio sve njegove akte.«⁸

³ *De doctrina christiana*, 2, 3.: »Nam cum per artem rhetoricam et vera suadeantur et falsa.« Jedan od razloga relativizirajućega (u središtu je *sadržaj*, a ne *način* propovijedanja), pa čak i odbojnoga stava prema retorskom umijeću, jest moguće zapostavljanje Boga, nevjerovanje u snagu Božje riječi i njegova djelovanja u propovijedi, bilo u propovjedniku, bilo u slušateljima. Prevelik naglasak na retorsko umijeće stavilo bi također propovjednika u središte, dobivao bi se dojam da Božja poruka spasenja nije dovoljno u sebi »snažna« (1 Kor 2, 4; 4, 20) da privuče slušatelja. To je ujedno i bitna razlika između kršćanskoga (ograničenog) i poganskoga pristupa retorici. Kršćanstvo polazi od Svetoga pisma, od vjere u njegovu apsolutnost (dokazi su uvijek apodiktični), dok se u poganskih pisaca pretpostavlja relativnost poruke koja se treba prenijeti slušateljima (neapodiktični dokazi). Vidi J. J. MURPHY, *Rhetoric in the Middle Ages. A History of Rhetorical Theory from St. Augustine to the Renaissance*, California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 1973., str. 276s.

⁴ Vidi F. SCHNITZLER, *Zur Theologie der Verkündigung in den Predigten des hl. Augustinus*, str. 51.-77.

⁵ *Sermo* 20A: »Quae enim verba leguntur in Evangelio commoneo vos, ut videatis haec quae dixi indata, ut illa sint radix, nostra autem rami.«

⁶ *Sermo* 339, 7: »Verba ista mea non sunt, sed et mea sunt; si amo, mea sunt; amate et vestra sunt.«

⁷ *Sermo* 9,3: »Sermo Dei adversarius tuus est. Quare adversarius est? Quia contraria iubet, quae tu non facis.« *Sermo* 109, 3: »Quaeramus ergo istum adversarium, cui debemus consentire, ne tradat nos iudici, et iudex ministro: quaeramus illum, et consentiamus illi. Si peccas, adversarius tuus sermo Dei est. Verbi causa, forsitan delectat te inebriari: dicit tibi: Noli. Delectat te spectare et nugari: ille dicit tibi, Noli. Delectat te adulterari: dicit tibi sermo Dei, Noli. In quibuscumque peccatis volueris facere voluntatem tuam, dicit tibi, Noli. Adversarius est voluntatis tuae, donec fiat auctor salutis tuae. O quam bonus adversarius, quam utilis adversarius! Non quaerit nostram voluntatem, sed utilitatem. Adversarius est nobis, quamdiu sumus et ipsi nobis. Quamdiu tu tibi inimicus es, inimicum habes sermonem Dei: esto tibi amicus, et concordas cum ipso.«

⁸ K. BARTH, *Homiletik. Wesen und Vorbereitung der Predigt*, EVZ, Zürich, 1966., str. 107.

Ljubav prema Svetomu pismu za Augustina uključuje čitanje, ali još više njegovo razumijevanje, budući da postoje oni koji čitaju Pisma, »znaju ih napamet, ali ih ne razumiju«⁹. Kasnija će tradicija to sažeti jednostavnim riječima: »legere, disputare, praedicare«.¹⁰ Drugim riječima, kršćanski propovjednik prije nego druge počne podučavati Božjoj riječi, mora se sam dati podučiti Božjom riječi, Božjom mudrošću. On sam treba biti slušatelj Božje riječi, tako što svakodnevno čita Sveto pismo te cijeli svoj život posvećuje razumijevanju njegova smisla. On treba biti »didaktikos«, osoba koja tako poznaje Sveto pismo da i druge može poučavati (1 Tim 3, 2; 2 Tim 2, 24). Tu treba naglasiti da razumijevanje Svetoga pisma uključuje razotkrivanje njegovih četiriju smislova u skladu s teološkom tradicijom tumačenja Svetoga pisma. Nije dovoljno samo otkriti takozvani literarno-doslovni smisao Pisma, nego i njegovo alegorijsko-dogmatsko, tropološko-duhovno (moralno) i anagoško-eshatološko (mističko) značenje.¹¹ Naime, Pismo nije mrtvo slovo na papiru, nego ono pretpostavlja povijest, želi biti aktualno za danas i upućuje prema onomu budućem. Odatle postaje razvidno da propovjednik ne može propovijedati samo o novozavjetnim čitanjima, nego ih treba, u skladu sa samom liturgijom, tumačiti uvijek u svjetlu starozavjetnih. Još uvijek smijemo primijetiti zaborav Staroga zavjeta u većini današnjih propovijedi. Nadalje, biblijsko utemeljenje propovijedi ne smije dovesti do toga da se propovjednik slijepo drži teksta, u smislu da nam pruža filološku ili povijesno-kritičku analizu teksta. Time bi se sam biblijski tekst reducirao na neku daleku povijest koja nema nikakve veze s današnjom stvarnošću. Čitajući propovijedi sv. Augustina, ali i ostalih antičkih i srednjovjekovnih teologa, možemo vidjeti kako propovijedi uvijek započinju i temelje se na određenom biblijskom tekstu. On služi kao »tema« za razumijevanje gorućih pitanja svakidašnjice Crkve i samoga društva.¹² U tom smislu sve su propovijedi oduvijek bile »tematske« i ne mogu nikako drukčije ni biti, ukoliko »tematsko« prevedemo s »utjelovljeno«. Kršćanska vjera počiva na utjelovljenju pa tako i propovijed. Propovijedi se moraju utjeloviti u konkretnu stvarnost, svijet konkretnoga čovjeka,

⁹ *De doctrina christiana*, 5, 7.: »Legunt ut teneant, negligunt ne intellegant.«

¹⁰ Vidi J. W. O'MALLEY, *Medieval Preaching*, u: T. L. AMOS, E. A. GREEN, B. M. KIENZLE (ed.), *De ore Domini. Preacher and Word in the Middle Ages*, Western Michigan University, Kalamazoo, 1989., str. 1.-11.; M. MENZEL, *Predigt und Geschichte. Historische Exempel in der geistlichen Rhetorik des Mittelalters*, Böhlau, Köln, Weimar, Wien, 1998., str. 35.

¹¹ Ovdje ne možemo ulaziti u raspravu o značenju tzv. duhovnoga tumačenja Svetoga pisma i njegova odnosa prema doslovnom tumačenju. Više o tomu H. de LUBAC, *Der geistige Sinn der Schrift*, Johannes, Einsiedeln, 1952.; R. PŠIHISTAL, *Isus iz Nazareta i Krist vjere: Papin dijalog s ranokršćanskim pristupom Pismu*, u: I. RAGUŽ (prir.), *Teološka promišljanja o knjizi Isus iz Nazareta Josepha Ratzinger/ Benedikta XVI.*, KS, Zagreb, 2009., str. 21.-35. O drugim vidovima tumačenja Svetoga pisma u kontekstu današnje teologije vidi iscrpnu studiju A. POPOVIĆ, *Načela i metode za tumačenje Biblije*, KS, Zagreb, 2005.

¹² O srednjovjekovnoj »tematskoj propovijedi« vidi J. BOUGEROL, *Introduction to the Works of Bonaventure*, St. Anthony Guild Press, Paterson, 1964., str. 135.-143.

a to se ne može, ako Božju riječ fiksiramo u prošlost, ako je takoreći stavimo pod stakleno zvono literarnoga značenja.

Dakako to ne znači da se propovijedi trebaju pretvoriti u »tematske propovijedi« u pejorativnom značenju. Radi se o propovijedima o određenim temama koje nemaju nikakve veze s biblijskim tekstom, pri čemu se uglavnom prepričavaju dnevno političko-društvena zbivanja, ili se pripovijedaju razne moralno-poučne priče. Svim je razumljivo da tematske propovijedi u takvom značenju olako postaju sve manje propovijedi Božje riječi, jer se udaljuju od biblijskoga teksta, a sve su više propovijedi vlastitih ideja. Sve nas to navodi do zaključka da je sadržaj propovijedi uvijek Sveto pismo¹³, ali zajedno sa Svetim pismom sva zbivanja u svijetu koja treba tumačiti u svjetlu toga istog Pisma. Drugim riječima, sadržaj propovijedi ne smije biti ni preuzak, biblicistički – navještaj Riječi bez svijeta – a ni preširok, sekularistički – navještaj svijeta bez Božje riječi.

Rekli smo da je čitanje Svetoga pisma i njegovo razumijevanje osoban čin. No, točnije bi bilo reći da je on prije svega zajednički čin, čin Crkve. Poznati francuski mediavelist Jean Leclercq, poznavatelj sv. Bernarda iz Clairvauxa, jednom je rekao da Bernard nikada nije čitao Sveto pismo.¹⁴ Time nije htio reći da Bernard nije nikada čitao osobno Pismo, nego je samo htio upozoriti da je u srednjovjekovlju, ali i u antičkom razdoblju, prvotno mjesto poznavanja i razumijevanja Svetoga pisma bila liturgija, sv. misa, molitva časoslova i čitanje crkvenih otaca i drugih duhovnih pisaca. Sveto pismo uvijek se čitalo u Crkvi i s Crkvom. Odatle je razumljivo da su mnogi pisci citirali biblijske tekstove koje su naučili iz molitava, a ne iz samoga izvornika. Iz toga proizlazi da se propovijed uvijek događa u Crkvi, s Crkvom i za Crkvu. Biblijski tekst nemoguće je ispravno tumačiti bez Crkve, bez njezina nauka, liturgije i služenja, jer ono je knjiga Crkve. Stoga propovjednik treba biti »vir ecclesiasticus« (Origen), osoba Crkve, osoba koja poznaje, ali još više živi s Crkvom, sa svim njezinim djelatnostima, a napose s njezinim naukom i liturgijom. Tako je već izrana bilo važno da se propovjednici teološki obrazuju.¹⁵ Propovjednik ne treba izričito propovijedati uvijek o dogmatskom nauku Crkve, ali ga mora poznavati. Dogmatsko predstavlja objektivan okvir koji štiti i propovjednika od njegovih domišljaja koji se udaljuju od poruke Svetoga pisma i života Crkve. Kako piše Karl Barth, dogma je poput »dobrih naočala uz čiju pomoć propovjednik može utješno

¹³ Podrazumijeva se da je primaran sadržaj svake propovijedi Isus Krist, jer on je središte Svetoga pisma. U sv. Pavla taj se kristološki sadržaj grana u tri osnovna vida: raspeti Krist (1 Kor 1, 23-26; 2 Kor 1, 19); Božje evanđelje (Rim 1, 1; 15, 16); vjera (Gal 1, 23). Više o tomu J. A. FITZMYER, *Preaching in the Apostolic and Subapostolic Age*, u: D. G. HUNTER (ed.), *Preaching in the Patristic Age*, Paulist Press, New York, Mahwah, 1989., str. 24.; H. T. KERR, *Preaching in the Early Church*, Fleming H. Revell Company, New York, London, Edinburgh, 1942.

¹⁴ C. WADDELL, *The Liturgical Dimensions of Twelfth-Century Cistercian Preaching*, u: C. MUESSIG (ed.), *Medieval Monastic Preaching*, Brill, Leiden, Boston, Köln, 1998., str. 347s.

¹⁵ Vidi J. LECLERCQ, *Predicare nel Medioevo*, str. 49.-62.

i radosno gledati u tekst«¹⁶. Dogmatsko u propovijedi također podrazumijeva da se kod pripreme propovijedi uzimaju u obzir tumačenja Svetoga pisma velikih teologa i svetaca. Tako i sv. Augustin preporučuje da se slušaju dobri propovjednici¹⁷ i da se koriste također tekstovi drugih velikih propovjednika: »Uistinu postoje osobe koje dobro govore, ali nisu sposobne izložiti sadržaj onoga što trebaju izgovoriti. U tom slučaju neka se posluže rječitim i mudrim spisom drugih i neka ga pročitaju narodu, neka ga nauče napamet i izlože narodu. Ako se poistovjete s drugom osobom, ne čine nešto nečasno. Na taj vrlo koristan način mnogi postaju propovjednici, premda nisu učitelji, jer svi govore isto i među njima nema razdora.«¹⁸ Današnjim rječnikom mogli bismo reći da u propovjedništvu ne vrijedi znanstveni aparat navođenja izvornika. Kako tvrdi Augustin, Božja riječ pripada svima, i onaj tko se služi tumačenjima drugih, ne krade ništa od njih, nego samo preuzima samu Božju riječ. To i danas treba naglasiti. Jer, uvijek je bolji nekreativan propovjednik koji se služi, razmatra i proučava kreativne propovijedi drugih negoli onaj koji je vrlo kreativan, ali ne izriče istinu Božje riječi.

Objektivni okvir predstavlja također i liturgija, odnosno euharistija. Propovjednik uvijek treba imati na umu da njegova propovijed treba proizlaziti i voditi prema euharistiji. U tom smislu mogli bismo reći da bi svaka propovijed trebala biti euharistijska propovijed. Euharistijska dimenzija propovijedi ne dopušta da se propovijed pretvori u obično teoretiziranje, u nekakvo dogmatsko-egzegetsko predavanje ili navođenje moralnih pravila. Kako se u euharistiji događa i ostvaruje spasenjsko zajedništvo između Boga i čovjeka, propovijed treba uvoditi u to zajedništvo. Euharistija daje propovijedi i utemeljenje i usmjerenje.

No, vratimo se opet sadržaju propovijedi, a to je Božja riječ. Vidjeli smo da je Božja riječ višedimenzionalna, da uz literarni smisao uključuje i ostala tri smisla. Ta tri smisla, koja teološka tradicija naziva i duhovnim, moguće je razotkriti samo ako i sam propovjednik postane duhovan, ako se suobliča s duhom Svetoga pisma, odnosno postane i čovjek Crkve. To se suobličavanje događa u molitvi. Bez molitve propovijed ne može biti dobra propovijed. Propovjednik treba biti prvo molitelj, a tek onda govornik: »Kad dođe čas da govori, prije nego što pokrene jezik da govori, neka uzdigne svoju žednu dušu Bogu, tako da iz njega poteče ono što je popio te

¹⁶ K. BARTH, *Homiletik. Wesen und Vorbereitung der Predigt*, str. 87. Vidi također *isto*, str. 49.

¹⁷ *De doctrina christiana*, 5, 8.: »Porro qui non solum sapienter, verum etiam eloquenter vult dicere, quoniam profecto plus proderit, si utrumque potuerit, ad legendos vel audiendos et exercitatione imitandos eloquentes eum mitto libentius quam magistris artis rhetoricae vacare praecipio; si tamen hi qui leguntur et audiuntur, non solum eloquenter, sed etiam sapienter dixisse vel dicere veraci praedicatione laudantur.«

¹⁸ *Isto*, 29, 62.: »Sunt sane quidam qui bene pronuntiare possunt, quid autem pronuntient excogitare non possunt. Quod si ab aliis sumant eloquenter sapienterque conscriptum memoriaeque commendent atque id da ad populum proferant; si eam personam gerunt, non improbe faciunt. Etiam sic enim, quod profecto utile est, multi praedicatores veritatis fiunt nec multi magistri, si unius veri magistri idipsum dicant omnes et non sint in eis schismata.«

izlije ono što ga je ispunilo.«¹⁹ Ne samo što propovjednik bez molitve ne će moći razumjeti i prenijeti Božju riječ, nego će svojim manjkavim svjedočanstvom života biti najveća prepreka u prihvaćanju poruke od strane vjernika. Dakako, i vjernici trebaju također moliti za one koji propovijedaju da mogu dobro prenijeti Božju riječ, ali i da sami mogu tu istu Riječ donositi drugima. Augustin to ovako sažima: »Prije nego što progovori pred narodom, [...] neka propovjednik moli Boga da mu stavi u usta ispravnu riječ. [...] A vjernici, koji će naviještati ono što su primili od propovjednika, prije negoli prime, neka mole za propovjednike da im Bog daruje ono što oni kao vjernici žele primiti od njih. A kada budu primili, vjernici neka mole da i oni sami mogu dobro naviještati i da oni kojima se naviješta prime isto što i oni.«²⁰

2. Svrha i umijeće propovijedanja

Nakon što smo zajedno s Augustinom produbili neke vidove sadržaja propovijedi, sada se možemo posvetiti svrsi i umijeću propovijedanja, kako ih vidi naš pisac. Ponovno ćemo, oslanjajući se na hiponskoga biskupa, razmotriti i ostala pitanja vezana uz navedenu tematiku. Istaknuli smo da Augustin upozorava na ambivalenost retorike i njezinih umijeća, o čemu će još biti govora.²¹ No, on je prvi kršćanski teolog koji je, zahvaljujući također i svojemu retorskom zvanju prije obraćanja, istaknuo važnost retorike za kršćansku propovijed, čime će presudno utjecati i na kasnije teorije propovijedanja. U pozadini takvoga pozitivnog vrjednovanja retorike krije se jednostavan teološki razlog: »Što je bolje od spasonosne ljupkosti i od ljupkoga spasenja?«²² Naime, Augustin je svjestan da ljupkost govora može biti štetna ako se događa na štetu istinitosti propovijedi. Ali, kako propovjednici imaju nakanu da Božja riječ bude prihvaćena od strane slušatelja, tada je posve razumljivo da će je slušatelji lakše i radije prihvatiti ako ona bude istovremeno

¹⁹ *Isto*, 15, 32: »Sit orator antequam dictator. Ipsa hora iam ut dicat accedens, priusquam exserat proferentem linguam, ad Deum levet animam sitientem, ut eructet quod biberit, vel quod impleverit fundat.«

²⁰ *Isto*, 30, 63.: »Sive autem apud populum vel apud quoslibet iamiamque dicturus, sive quod apud populum dicendum ... oret ut Deus sermonem bonum det in os eius... Illi vero qui ea dicturi sunt quae ab aliis acceperunt, et antequam accipiant orent pro eis a quibus accipiunt ut eis detur quod per eos accipere volunt, et cum acceperint orent ut bene et ipsi proferant et illi ad quos proferunt sumant.« Također sv. Bonaventura: »Katolički se nauk čitanjem zahvaća iz Pisama, jer se kruh sastoji u Božjoj riječi. Nakon čitanja mora doći molitva: traži da nađeš, pitaj da primiš i kucaj da ti se vrata otvore. Traži čitanjem, pitaj molitvom i kucaj radom.« (Comm. in Luc, 9, 17, n. 28.) (VII, 224.)

²¹ Nerijetko se zna čuti kako je retorsko umijeće nepotrebno, jer se Isus uopće nije služio tim umijećem. No, takvo je stajalište potpuno netočno. Kako nas izvješćuje evangelist Luka (2, 46-50), Isus je sjedio u hramu, slušao i pitao učitelje. Svi su bili zaneseni »razumnošću« njegovih odgovora. Iz toga slijedi da je Isus već kao dječak primio bogatu židovsku tradiciju tumačenja Svetoga pisma. Osim toga, njegov način propovijedanja, odnosno uporaba parabola, simbola, slika, primjera ili direktnoga govora dovoljno svjedoči o vrlo retorskom umijeću Isusa Krista. Stoga postaje razvidno da je posve neutemeljeno pozivanje na nekog tobože »neuka Isusa« kako se ne bi moralo koristiti retorsko umijeće u propovijedanju. Više o tomu J. J. MURPHY, *Rhetoric in the Middle Ages. A History of Rhetorical Theory from St. Augustine to the Renaissance*, str. 276.-280.

²² *De doctrina christiana*, 5, 6: »Sed salubri suavitate vel suavi salubritate quid melius?«

istinita i ljupka. Stoga, prema našem piscu, propovjednici zbog samoga navješta-ja Božje riječi ne mogu ne služiti se retorskim umijećima, kako bi Božja riječ bila što plodnija u slušatelja. Augustin to dokazuje i prikazom najrazličitijih tekstova Svetoga pisma i kršćanskih autora (Ciprijana, Ambrozija), gdje također primjećuje spoj istinitosti i ljupkosti teksta. Dakako, i u njih rječitost nikad nije odvojena od mudrosti.²³ Pogledajmo sada kako Augustin vidi svrhu propovijedi i koje vještine preporučuje kako bi propovijed bila što »ljupkija«.

Oslanjajući se na Ciceronovo djelo »De oratore«, Augustin tvrdi da je temeljna svrha svake propovijedi trostruka: da podučava, godi i pridobiva slušatelja²⁴, odnosno da je slušatelj sluša razumski, sa zadovoljstvom i poslušno.²⁵ Propovijed uvijek mora podučavati, dok uгода i pridobivanje nisu uvijek nužni. Naime, moguće je podučavati i bez da se stvara uгода, a u određenim slučajevima nije ni potrebno slušatelja pridobiti, jer je on već otvoren prihvaćanju propovjednikovih riječi.²⁶ Da bi mogao podučavati slušatelja, propovjednik mora razumjeti tekst. A to nije moguće, kako smo već vidjeli, ako se propovjednik ozbiljno ne posveti istraživačkom studiju i molitvenom razmatranju Svetoga pisma. Nadalje, podučavanje slušatelja zahtijeva od propovjednika da govori što jednostavnijim jezikom, da izbjegava nejasne i strane riječi,²⁷ da iz ljubavi zanemaruje rječitost, bez da bude površan.²⁸ Stoga je afrički teolog mišljenja da podučavanje zahtijeva od propovjednika da naviješta Božju riječ »jednostavno« (»summis«). Radi se govoru koji se ne izgovara glasno. On u sebi odaje mirnoću, jasnoću i nalikuje predavanju. Jednostavnost stila u propovijedanju posebno će dobiti na značaju u kasnom srednjovjekovlju, gdje će propovijedi postajati sve više »sermo«, a manje »homilia«. Razlog je tomu nova situacija srednjovjekovnoga društva. Nastaju gradovi i sveučilišta, pojavljuje se urbana i intelektualna kultura koja je predstavljala novi izazov za Crkvu.²⁹ Prosjački redovi, dominikanci i

²³ *Isto*, 7, 21: »Neque enim haec humana industria composita, sed divina mente sunt fusa et sapienter et eloquenter, non intenta in eloquentiam sapientia, sed a sapientia non recedente eloquentia.«

²⁴ *Isto*, 12.27: »Dixit ergo quidam eloquens, et verum dixit, ita dicere debere eloquentem ut doceat, ut delectet, ut flectat.«

²⁵ *Isto*, 17, 34: »Intellegenter, libenter, oboedienterque audiatur.«

²⁶ Usp. *isto*, 12, 28.

²⁷ *Isto*, 10, 24.: »Qui ergo docet, vitabit verba omnia quae non docent, et si pro eis alia integra, quae intellegantur, potest dicere, id magis eliget. Si autem non potest, sive quia non sunt sive quia in praesentia non occurrunt, utetur etiam verbis minus integris, dum tamen res ipsa doceatur atque discatur integre.«

²⁸ *Isto*: »Cuius evidientiae diligens appetitus aliquando negligit verba cultiora nec curat quid bene sonet, sed quid bene indicet atque intimet quod ostendere intendit. Unde ait quidam, cum de tali genere locutionis ageret, esse in ea quamdam diligentem negligentiam (Cicero). Haec tamen sic detrahit ornatum ut sordes non contrahat.«

²⁹ Pojava sveučilišta nije dakako jedini razlog novoga, »skolastičkoga« pristupa propovijedanju. On se pojavljuje već u 12. stoljeću u samostanima i monastičkim školama. (vidi J. J. MURPHY, *Rhetoric in the Middle Ages. A History of Rhetorical Theory from St. Augustine to the Renaissance*, str. 326.) Ali glavni zamah takvom pristupu daje ipak sveučilišno ozračje srednjovjekovnih gradova.

franjevci, predstavljaju upravo nov način pastoralnoga i teološkoga djelovanja u ondašnjoj Crkvi. Propovijed se ne događa više pred slušateljstvom seoskih sredina, koje nije zahtijevalo od propovjednika da govori »dijalektički« i »skolastički«, tj. da sadržaj pojašnjava logički i analitički. Sadržaj Svetoga pisma i nauk Crkve nije više sam po sebi razumljiv, štoviše čini se u suprotnosti s novom, građanskom i racionalnom kulturom. Odatle je razvidno zašto propovijedi kasnoga srednjovjekovlja, a i one kasnijih razdoblja nastalih u kontekstu europskih gradova, zvuče previše intelektualistički te više sličje predavanjima, nego propovijedima. Kao što smo već napomenuli, nerijetko su takve propovijedi bile tematski orijentirane te su se udaljile ne samo od biblijskoga teksta, nego više nisu uspijevale doticati srce i osjećaje. Ipak ne možemo zanemariti činjenicu kako se u gradskim sredinama ne može isto propovijedati kao u onim seoskima. U gradskim sredinama, naročito u sveučilišnim gradovima, propovijedi moraju imati u sebi dimenzije dijalektike i skolastike, tj. moraju biti »sermo«. Ponekad se dobiva dojam da današnji propovjednici uopće ne vode računa o tomu. Tako se u gradovima propovijeda vrlo nesustavno i nesuvislo. S druge pak strane događa se i suprotno. U ruralnim sredinama, gdje bi se trebalo propovijedati što jednostavnije i lakše, propovijedi se pretvaraju u predavanja koja su ondašnjem slušateljstvu naporna i prečesto dosadna. Imajući na umu da je prvotna svrha propovijedi da vjernici Božju riječ razumiju, tada nikako ne može biti beznačajno pred kakvim se slušateljstvom propovijeda.

Nadalje, za Augustina propovijed treba stvarati ugodu i zadovoljstvo svojim »odmjerenim« govorom (»temperate«³⁰). Stvaranje ugone u propovijedi nije doduše primarna svrha propovijedi, ali zajedno s njezinom razumljivošću ona će biti lakše prihvaćena. Na tomu tragu je i sv. Grgur Veliki. U svojem »Pastoralnom pravilu« on je mišljenja da propovjedniku ne smije biti nebitno hoće li ga slušatelji voljeti ili ne. Naprotiv, propovjednik bi trebao nastojati da zbog svoje propovijedi bude omiljen i drag slušateljima, da se osjećaju ugodno pri njegovoj pojavi, jer će tako i sadržaj propovijedi brže doći do njihovih srdaca: »Trebalo također znati da je prikladno da voditelji duša požele svidjeti se ljudima, ali samo da privuku bližnjega za ljubav prema istini po ljupkosti svojega poštovanja kojim zrače. Ne bi trebali željeti da ih ljudi ljube, nego da po ljubavi kojom su ljubljani vode srca onih koji ih slušaju prema ljubavi Stvoritelja. Naime, teško će netko rado slušati propovjednika, koliko god on govorio istinu, ako ga ne ljubi.«³¹ Dakako, nastavlja Grgur, propovjednik mora stalno imati na umu da zbog svoje omiljenosti među ljudima ne bude prepreka za ljubav prema Bogu, da ih zaustavlja kod sebe, umjesto da ih vodi prema

³⁰ *De doctrina christiana*, 17, 34. »Ut delectet modica temperate.«

³¹ GRGUR VELIKI, *Regula pastoralis*, I, 8.: »Sciendum quoque est quod oporteat ut rectores boni placere hominibus appetant, sed ut suae aestimationis dulcedine proximos in affectum veritatis trahant, non ut se amari desiderent, sed ut dilectionem suam quasi quamdam viam faciant, per quam corda audientium ad amorem Conditoris introducant. Difficile quippe est, ut quamlibet recta denuntians praedicator qui non diligitur, libenter audiatur.«

Bogu. I Pavao se sviđa i ne sviđa ljudima. Drugim riječima, onaj propovjednik koji bi jedino mislio na to kako se najbolje svidjeti ljudima, ne bi mu uopće bilo stalo do istine. On bi bio u središtu, a ne Bog. Stoga, propovjednik treba uvijek imati na umu da je njegova glavna svrha da se vjernicima svidi istina, a ne on. Ali, treba sve učiniti da se ta istina svidi preko njega, jer će čovjek lakše prihvatiti istinu od onoga kojega ljubi i prihvaća.³² Ili, kako to Augustin lapidarno zaključuje: propovjednik ne treba služiti riječima, nego riječi njemu, odnosno istini evanđelja.³³

No, kako se to propovjednik treba svidjeti vjernicima? U čemu se sastoji »odmjereni« stilski propovijedanje? Augustin se ne bavi opširno tim pitanjem, ali nam ipak daje određene smjernice koje ćemo spomenuti, nadovezujući se na njegove misli. Tako se propovjednik ne treba libiti »ukrasnog«³⁴ govora, tj. da koristi lijepe izraze i da ugodno razvija misli, da se ne ponavlja i ne postavlja pitanja na koja ne zna ili ne želi dati odgovor. Mi bismo rekli da su to »pozerska pitanja« kojima propovjednik glumi zabrinutost, a zapravo ga se ta pitanja uopće ne tiču. Mogli bismo nadodati da bi propovjednik također trebao imati ugodan glas, da su mu pokreti tijela nenametljivi, lišeni svake neuroze. Ne smije dopustiti da nastane dosada u propovijedi te zato treba koristiti primjere koji će držati vjernike u pozornosti: »Čim to zamijetimo [dosadu], treba slušateljjev duh obnoviti. Moramo nešto reći začinjeno poštenim smijehom i prilagođenim onomu o čemu se govori. Čak se može spomenuti štogod naročito čudno što udivlja ili pak nešto što boli ili što se oplakuje. Najbolje je da se odnosi na slušatelja. Dirnut vlastitom brigom, razbuditi će se.«³⁵ Uporaba primjera također je dopuštena. Primjeri mogu biti iz samoga Svetog pisma, ali također iz svakidašnjega života, ili povijesti ljudskoga roda.³⁶ Podrazumijeva se opet da i uporaba primjera treba imati mjeru i pravo mjesto. Ne smije se cjelokupna propovijed pretvoriti u navođenje primjera, kojima bi se udaljilo od biblijskoga teksta i njegove poruke. Također treba pripaziti i na oda-

³² *Isto*: »Quod bene Paulus insinuat, cum sui nobis studii occulta manifestat, dicens: Sicut et ego per omnia omnibus placeo (I Cor. X, 33). Qui tamen rursus dicit: Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem (Galat. I, 10). Placet ergo Paulus, et non placet, quia in eo quod placere appetit, non se, sed per se hominibus placere veritatem quaerit.« (naš kurziv)

³³ *De doctrina christiana*, 28, 61.: »In ipso etiam sermone malit rebus placere quam verbis, nec existimet dici melius nisi quod dicitur verius, nec doctor verbis serviat, sed verba doctori.« Velika novost retorskoga umijeća spram grčko-rimskoga jest upravo naglasak na slušatelje, odnosno na ljubav prema slušateljima koja treba prožimati svaku riječ propovjednika. U tom smislu kršćanska retorika pridaje veliku važnost slušateljima, a ne samo govornicima, što nije bio uvijek slučaj u grčko-rimskoj retorici koja je bila više orijentirana prema govorniku. Vidi J. J. MURPHY, *Rhetoric in the Middle Ages. A History of Rhetorical Theory from St. Augustine to the Renaissance*, str. 282s.

³⁴ *De doctrina christiana*, 24, 53.

³⁵ *Poučavanje neupućenih* (prijevod Marijan Mandac), Služba Božja, Makarska, 1988., XIII., 18, str. 149.

³⁶ Primjeri (*exempla*) oduvijek su bili sastavni dio propovijedi. Od srednjovjekovlja počinju se koristiti i primjeri iz povijesti ljudskoga roda i drugi primjeri. Više o tomu M. MENZEL, *Predigt und Geschichte. Historische Exempel in der geistlichen Rhetorik des Mittelalters*. O opasnostima uporabe primjera vidi K. BARTH, *Homiletik. Wesen und Vorbereitung der Predigt*, str. 33s, 97.

bir primjera. Nerijetko smo svjedoci kako propovjednici koriste površne, banalne i zastarjele primjere koji više ništa ne govore današnjem čovjeku. Naposljetku, najvažniji način da propovjednik bude ugodan vjernicima jest njegov život, njegovo svjedočanstvo vjere: »Veću težinu za poslušnije slušanje ima život govornika od veličine rječitosti.«³⁷ Tko živi svoju vjeru, već propovijeda. Za hiponskoga biskupa, i oni koji nisu nadareni za propovijedanje, koji čak ne znaju govoriti ni mudro, ni lijepo, mogu biti mirni, ako žive svoju vjeru. Jer, njihov život već predstavlja »savršenu rječitost« (»copia dicendi«).³⁸ To opet ne smije navesti na pomisao kako je dostatno samo svjedočanstvo života, da se može zanemariti umijeće propovijedanja. Takav bi se opet protivio temeljnom kršćanskom poimanju propovijedi: da se treba sve koristiti kako bi Božja riječ došla do slušatelja.

Na koncu ostaje i treća svrha propovijedi, a to je »uvjeravanje«. Propovijed treba uvjeriti, pridobiti slušatelja da pristane uz Božju riječ i da počne po njoj živjeti. Dok prva dva vida više razmatraju nad Božjom riječi teorijski, treći vid joj pristupa praktično. Naime, Božja je riječ istina koja je očita, istina koja je ugodna, ali ona je također i istina koja potiče na djelovanje, na promjenu života.³⁹ I ta treća svrha zahtijeva poseban stil govora koji Augustin naziva »uzvišenim« (»granditer«).⁴⁰ Za Augustina uzvišen stil predstavlja ono što bismo mi danas nazvali emocionalnim, dirljivim i oduševljenim govorom, koji izriče »silovita čuvstva duše«⁴¹, koji uključuje povišen ton glasa i snažne pokrete tijela. Taj bi vid trebao biti prisutan u svakoj propovijedi, a napose u onim prigodama gdje je potrebno što prije utjecati na vjernike da promjene svoj život. Afrički teolog napominje kako se i on sam poslužio takvim stilom propovijedanja, kad je htio potaknuti vjernike određenoga mjesta da se ostave krvoločnih sukoba. Tijekom propovijedi vjernici su plakali i potom odustali od daljnjih ubojstava i prijepora.⁴² Zapravo, naš pisac tvrdi da bi propovjednik uvijek trebao kombinirati sva tri stila propovijedanja, jer je »jednostavan« stil propovijedanja dosadan bez »odmjerena«, a opet i jedan i drugi ne uspijevaju zaokupiti slušatelja da promijeni svoj život bez »uzvišenoga stila«. I pri tom stilu treba

³⁷ *De doctrina christina*, 27, 59.: »Habet autem ut oboedienter audiatur quantacumque granditate dictionis maius pondus vita dicentis.« *Poučavanje neupućenih*, II, 4, str. 131.: »Zaista odgovara istini da nas se kudikamo radije sluša ako i sami uživamo u istomu radu. Samo naše veselje dodiruje nit našega izlaganja. Ono zbog njega teče lakše i ugodnije.« O važnosti radosnoga navješćaja Božje riječi vidi I. PAŽIN, Svećenik kao kateheta u Augustinovu promišljanju, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* 3-4(2010.), str. 244.-245.

³⁸ *De doctrina christiana*, 29, 61.: »Si autem ne hoc quidem potest, ita conversetur ut non solum sibi praemium comparet, sed etiam praebeat aliis exemplum et sit eius quasi copia dicendi forma vivendi.«

³⁹ *Isto*, 28, 61.: »Porro qui non verbis contendit, sive summis sive temperate sive granditer dicat, id agit verbis ut veritas pateat, veritas placeat, veritas moveat.« (naš kurziv)

⁴⁰ *Isto*, 17, 34.

⁴¹ *Isto*, 20, 42: »Grande autem dicendi genus hoc maxime distat ab isto genere temperato, quod non tam verborum ornatibus comptum est, quam violentum animi affectibus.« (naš kurziv)

⁴² *Isto*, 24, 53.

biti umjeren. Augustin tvrdi da »uzvišen« stil ne smije biti predug. Naime, previše inzistiranja na emocijama umara slušatelja, i sama emocija gubi na intenzitetu.⁴³ Nerijetko uzvišeni stil svećenici koriste kada ne pripreme dobro svoje propovijedi pa se na određeni način žele sakriti iza velikih emocija koje žele pobuditi u vjernicima. Tako se neprestance ponavljaju jedne te iste riječi, ne razvija se misao, a ako se k tomu pridoda jako ozvučenje i visoki tonovi glasa, tada se sve pretvara u jednu veliku buku koja više ne može prenijeti evanđeosku poruku. Osim toga, preveliko inzistiranje na uzvišenom stilu pretvara propovijedi u moralizirajuće nagovore gdje se gotovo isključivo govori o grijehu tako da se može dobiti dojam kako kršćanska vjera nije ništa drugo doli jedan sustav moralnih pravila i zahtjeva. Pritom se zaboravlja da je kršćanska propovijed uvijek propovijed o »oproštenom grijehu«⁴⁴, o Božjoj ljubavi i milosti koja dakako razotkriva grijeh, ali koja prvenstveno uvodi čovjeka u zajedništvo s Trojedinim Bogom. Stoga je preporučljivo da se nikad ne propovijeda samo »uzvišeno«, već da ga se povezuje s ostalim stilovima.⁴⁵

3. Završne misli: o poniznosti i hrabrosti propovijedanja⁴⁶

Nakon što smo ukazali na neke bitne elemente kršćanskoga propovijedanja, svoja ćemo promišljanja završiti s posebnim naglaskom na dva temeljna stava koja bi trebala biti prisutna u svakoj propovijedi: poniznost i hrabrost. Propovijed se treba događati u napetosti između tih dvaju stavova, dvaju polova. Ta bismo dva stava mogli pojasniti i dvama temeljnim pojmovima svaka propovijedi: »*explicatio*« i »*applicatio*«.

Poniznost propovjednika sastoji se u tomu da on ne eksplicira, ne predstavlja sebe, nego Božju riječ. U propovijedi se ne govori ni o svijetu, ni o čovjeku, nego prvenstveno o Bogu. Bog je središte svake propovijedi, njegova Riječ. Isus Krist, koji i danas govori po riječima Svetoga pisma, treba prožimati sve propovjednikove riječi. Propovjednik može biti samo odjek jeke Božje riječi, ili izmoljeno i promišljeno citiranje Božje riječi. Propovjednik, tvrdi Karl Barth, jest onaj koji uvijek dolazi »nizbrdo«, a nikad »uzbrdo«, tj. onaj koji dolazi uvijek od Božje riječi prema svijetu, a ne obrnuto.⁴⁷ Jednom riječju, ponizan propovjednik je prvo slušatelj, a tek onda

⁴³ *Isto*, 22, 51: »Verumtamen facilius summissum solum, quam solum grande diutius tolerari potest. Commotio quippe animi quanto magis excitanda est, ut nobis assentiat auditor, tanto minus in ea diu teneri potest, cum fuerit quantum satis est excitata. Et ideo cavendum est, ne, dum volumus altius erigere quod erectum est, etiam inde decidat quo fuerat ex citatione perductum.«

⁴⁴ K. BARTH, *Homiletik. Wesen und Vorbereitung der Predigt*, str. 37.

⁴⁵ *De doctrina christiana* 22, 51: »Ex quo fit ut grande dicendi genus, si diutius est dicendum, non debeat esse solum, sed aliorum generum interpositione varietur. Ei tamen generi dictio tota tribuitur, cuius copia praevaluerit.«

⁴⁶ Ovo kratko promišljanje nadahnuto je Karlom Barthom, *Homiletik. Wesen und Vorbereitung der Predigt*, str. 91.-112.

⁴⁷ *Isto*, str. 38.

govornik. Poniznost također pretpostavlja da propovjednik ne smije nastupati kao da sve zna, kao da je u potpunosti ovladao biblijskim tekstom i cjelokupnom vjeronom. Barth je mišljenja da svećenik-propovjednik tada postaje »popina«⁴⁸, osoba tako mrska i samim vjernicima. Mogli bismo reći da je svojstvo svećenika-popine apsolutna sigurnost u sebe, samodostatnost, pri čemu ga se uopće ne tiču poteškoće i pitanja njegove župne zajednice. On je uvjeren da sve ovisi o njemu pa čak i djelovanje Božje riječi u propovijedi.⁴⁹ Naprotiv, u propovjednika, u njegovim riječima i tjelesnim gestama treba doći do izražaja njegovo hrvanje s Božjom riječi, nastojanje oko toga da svoje riječi i svoj život uskladi s njom. Naposljetku, ponizan propovjednik treba se lišiti i svojih omiljenih misli, jer se često zna dogoditi da određeni propovjednici neprestano ponavljaju u gotovo svim svojim propovijedima uvijek jedne te iste ideje. Da se to ne bi događalo, dobro je da propovjednik sve svoje propovijedi prethodno napiše. Napisanu propovijed može i čitati, premda je preporučljivo da se ne čita u cijelosti. Čitane propovijedi vrlo lako mogu postati dosadne i pretvoriti se u predavanja. A propovijed nije predavanje, premda u sebi nosi i tu dimenziju, kako smo vidjeli kod Augustina. Propovijed se ne odnosi samo na um, nego zahvaća cijeloga čovjeka, i propovjednika i slušatelja. Ona treba biti dinamičan i živi govor, kao što je i Božja riječ dinamična i živa. No, zapisana propovijed važna je i zbog puno dubljega teološkog razloga. Ona više svjedoči o poniznosti, a time i odgovornosti propovjednika koji ne propovijeda sebe, nego Božju riječ. Naime, pri pisanju propovijedi može se na miru odvagnuti i promisliti svaka riječ, svaka misao, kako bi one bile što više u skladu s Božjom riječi. Tako zapisane propovijedi pomažu propovjedniku da bude više propovjednik Božje riječi, i daka-ko da bude kreativan, da se ne ponavlja.

S druge pak strane propovjednik nije samo ponizna, nego i hrabra osoba. Propovjednik treba voljeti svoje vjernike, svoju župnu zajednicu. U duhu pastoralne skrbi i ljubavi treba osluškiivati zajednicu, njezine potrebe, pitanja, poteškoće, slabosti te na sve to »aplicirati« Božju riječ. Na taj način svećenik nije nekakav karizmatički sanjar⁵⁰ koji živi izvan svijeta, nego čovjek svijeta, čovjek koji na svojoj koži osjeća duh svojega vremena. Dakako, posve je razvidno da se zbog toga propovijed ne smije izobličiti u tumačenje dnevnih događanja, ona ne smije postati »preobraženi nastavak, gornji ton života. [...] Zajednica očekuje da promjenjivi život bude osvijetljen Bogom, a ne da propovjednik puše u ista svirala kao i zajednica.«⁵¹ Hrabro

---

⁴⁸ Isto, str. 62s.

⁴⁹ Augustin posebno inzistira na tomu da je jedini istinski propovjednik i učitelj Isus Krist. Svećenik-propovjednik djeluje samo izvana, a iznutra djeluje Isus Krist kao »nutarnji učitelj« (»magister interior«) Vidi F. SCHNITZLER, *Zur Theologie der Verkündigung in den Predigten des hl. Augustinus*, str. 118.-125.

⁵⁰ K. BARTH, *Homiletik. Wesen und Vorbereitung der Predigt*, str. 63.

⁵¹ Isto, str. 67.

propovijedati znači biti spreman na protivštine i neprihvatanja od strane svijeta pa i samih vjernika. Propovjednik se ne smije bojati ljudi i imati pogrješan obzir prema njima. Propovjednik se treba bojati Gospodina, njegove kazne ako ne propovijeda njegovu riječ, kako se ne bi bojao ljudi: »Braćo, zašto vam ne bih trebao reći ono što ne smijem prešutjeti i što mi Bog nalaže da kažem? Kako god vi to prihvatili, ali moram vam reći da me Bog sili da govorim. Kad ne bih govorio, i ja bih pao u zamku ptičarsku. A ako bih se bojao prigovora ljudi i ne bih govorio, zbog te tvrde riječi pao bih u zamku ptičarsku. Zato vas potičem da ne se plašite riječi ljudi.«⁵² Hrabro propovijedanje ne smije propovjednika učiniti oholim. On po svojoj službi, po svome sv. redu, ostaje trajni »dužnik« i Bogu i ljudima. Gotovo bismo mogli reći da je svećenik propovjednik, jer to mora biti, jer živi u trajnoj svijesti »ananke« – »jao meni«: »Jer što navješćujem evanđelje, nije mi na hvalu, ta dužnost mi je. Doista, jao meni ako evanđelja ne navješćujem. Jer ako to činim iz vlastite pobude, ide me plaća; ako li ne iz vlastite pobude – služba je to koja mi je povjerena. Koja mi je dakle plaća? Da propovijedajući pružam evanđelje besplatno ne služeći se svojim pravom u evanđelju.« (1 Kor 9, 16-17)

Svu ozbiljnost propovjedničke službe, njezinu ponizno i hrabro služenje Božje riječi, još jednom snažno sažima Søren Kierkegaard. Njegovim ćemo mislima i završiti ovo promišljanje: »Propovijed je u našem vremenu previdjela i zaboravila da kršćanska istina nikako ne može biti predmet razmatranja. Jer kršćanska istina ima, ako smijem kazati, vlastito oko kojim gleda; da, ona je kao samo oko. Ali bilo bi zaista uznemirujuće, stoga ne bih mogao sliku ili komad platna razmatrati, ako bih, kad se priprelim na razmatranje, otkrio da slika ili komad platna gledaju u mene – baš je to slučaj s kršćanskom istinom, ona je ona koja mene razmatra, razmatra činim li što kažem da trebam činiti. Zato se kršćanska istina ne može predstaviti u svrhu razmatranja, niti je se može iznositi kao razmatranja; ona ima, ako tako smijem reći, uši kojima čuje; zaista, ona je kao samo uho, ono osluškuje dok govori onaj koji govori; o njoj se ne može govoriti kao o nekom tko je nije prisutan ili kao o nekom tko je prisutan samo kao predmet, jer budući da je ona od Boga i Bog u njoj, ona je zaista na poseban način prisutna dok se o njoj govori, ne kao predmet, više će biti da propovjednik postaje njezin, on zaziva Duha, koji ga preslušava dok on govori. Zato je odvažan čin propovijedati; jer penjući se na posvećeni oltar – svejedno je li crkva prepuna ili gotovo prazna, osjećao ja to ili ne – ja imam jednog slušatelja više od onih koje vidim, jednog nevidljivog slušatelja, Boga na nebu, kojeg ja nikako ne mogu vidjeti, a koji svakako mene može vidjeti. Ovaj slušatelj osluškuje je li istina ono što govorim, je li ona iskreno u meni; dakle, on se osvrće na to – a on to može baš zato što je nevidljiv, tako da je nekome onemogućeno da

⁵² Enarr. In Ps. 90, I, 4: »Sed cur non dico, fratres, quod non est tacendum, quod me cogit Deus dicere? Quomodolibet hoc accipiatis, cogit me Deus dicere; et si non dixero, ego cado in laqueos venantium: si enim detractiones hominum timeo, ut non dicam; ego ipse a verbo aspero cado in laqueos venantium, qui vos moneo ut non timeatis verba hominum.«

se od njega zakloni – izražava li moj život ono što govorim. Ako i nemam ovlast nekome drugom nametati obvezu, svaku riječ koju sam izgovorio s propovjedaonice postavio sam sebi kao obvezu – i Bog ju je čuo. Uistinu, odvažan je čin propovijedati! Većina sigurno smatra da hrabrost ide uz glumčev izlazak na pozornicu, on se izlaže opasnosti, sve su oči uprte u njega. Pa ipak ova je opasnost, u određenom smislu kao i sve vezano uz pozornicu, jedna obična obmana; jer glumac je, osobno, izvan predstave, njegov je zadatak upravo zavaravati, staviti se u ulogu, predstavljati nekog drugog i izgovarati tuđe riječi. Navjestitelj kršćanske istine, međutim, stupa na mjesto kojem doduše nisu sve oči uprte u njega, nego oko Sveznajućega; navjestitelj je zadatak biti navjestitelj u kući Božjoj, ono oko i uho zahtijevaju od njega da on bude on, da bude pravi. Da bude pravi, to znači da sam bude ono što naviješta, ili da teži to biti, ili da je toliko iskren pa da sam prizna da takav nije.«⁵³

---

⁵³ S. KIERKEGAARD, *Vježbanje u kršćanstvu*, Verbum, Split, 2007., str. 214.-215.

SYSTEMATIC THEOLOGICAL REFLECTION ON THE SERMON

Ivica Raguz*

Summary

The article presents the systematic-theological reflection on the sermon. The starting point of the above mentioned topic is Book Four of De doctrina Christiana (On Christian Doctrine) by St. Augustine, where the African theologian presents his theology of preaching. We'll point to the most important thoughts of the work which can help a better understanding and creation of a sermon in our times. Inspired by St. Augustine, the article is aimed at examining some other issues and problems of preaching, which are not so typical of St. Augustine, but of later and modern homiletics, especially the homiletics by Karl Barth. It is therefore not our intention to scrutinize St. Augustine's theology of preaching, neither is it to show different theories of preaching in the history of the Church. This article is to be understood as an endeavor of theology of preaching based on reception and further development of St. Augustine's notions, in the context of preaching practice in the modern Church.

Key words: *preaching, homiletics, preacher, St. Augustine, Barth.*

---

* Doc. dr. sc. Ivica Raguz, Catholic Faculty of Theology in Đakovo, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, p.p. 54, 31400 Đakovo, Croatia, ivica.raguz@os.t-com.hr